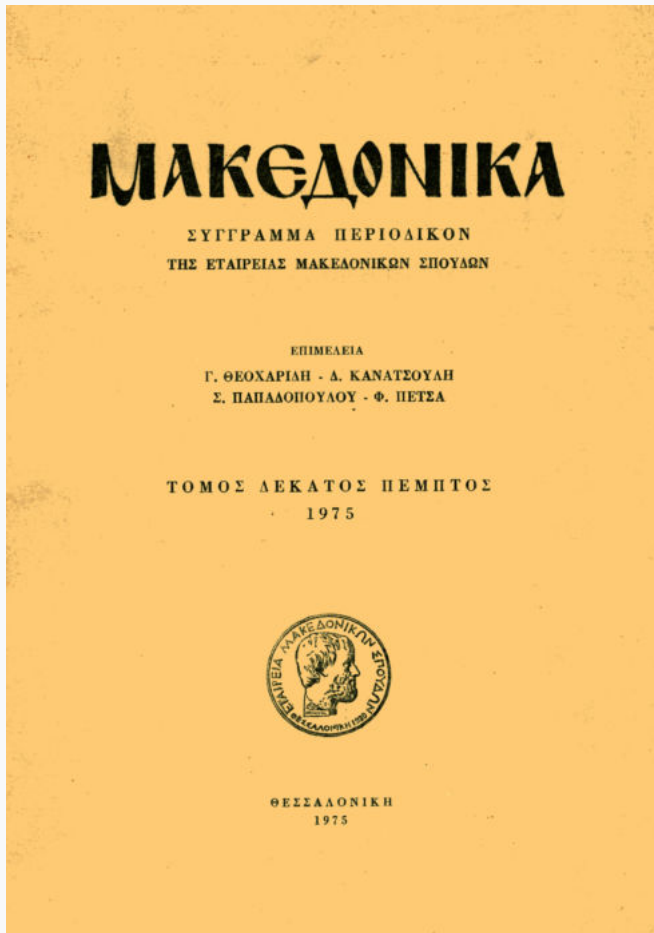


Μακεδονικά

Τόμ. 15, Αρ. 1 (1975)



Βασίλη Δημητριάδη, Η Κεντρική και Δυτική Μακεδονία κατά τον Εβλιγιά Τσελεμπή (Εισαγωγή-Μετάφραση-Σχόλια)

Γ. Π. Παπαγεωργίου

doi: [10.12681/makedonika.627](https://doi.org/10.12681/makedonika.627)

Copyright © 2015, Γ. Π. Παπαγεωργίου



Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παπαγεωργίου Γ. Π. (1975). Βασίλη Δημητριάδη, Η Κεντρική και Δυτική Μακεδονία κατά τον Εβλιγιά Τσελεμπή (Εισαγωγή-Μετάφραση-Σχόλια). *Μακεδονικά*, 15(1), 416–419. <https://doi.org/10.12681/makedonika.627>

ραπάνω ἐκθέσεις ὁ συγγρ. παραθέτει τὶς πιὸ σημαντικὰς εἰδήσεις ὅπως ἀναφέρονται στὰ ἔγγραφα, ἐνὼ ὅσες θεωρεῖ δευτερεύουσες τὶς ἀναφέρει περιλήπτικα. Τὰ ἀποσπάσματα καὶ οἱ περιλήψεις, ἀριθμημένα ἀπὸ 1-35, καθιστοῦν προφανῆ τὴ σημασία τὸν ἐκθέσεων αὐτῶν ὡς πηγῆς, παρόλο ποὺ οἱ καθαρά ἱστορικὲς εἰδήσεις, ὅπως ὀρθά ἐπισημαίνεται, εἶναι περιορισμένες, ἐξ αἰτίας τοῦ φόβου μήπως τὰ ἔγγραφα πέσουν στὰ χέρια τῶν Τούρκων.

Ἡ ἐργασία τοῦ κ. Βακαλόπουλου κλείνει μὲ τὸ Εὐρετήριο (σ. 99-101), στὸ ὁποῖο περιλαμβάνονται ὀνόματα προσώπων καὶ τόπων, καθὼς καὶ ὅροι ποὺ ἀναφέρονται σὲ ἐπαγγέλματα τῆς ἐποχῆς ποὺ ἐξετάζεται. Ἀκόμη, οἱ 22 εἰκόνες, κυρίως φωτογραφίες ἐγγράφων, καθιστοῦν σαφεῖς τὶς δυσχέρειες ποὺ συνάντησε ὁ συγγρ. καὶ τὰ προβλήματα ποὺ ἀντιμετώπισε, ἀπὸ τὴ μιά, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη βοηθοῦν στὴν πληρέστερη κατανόηση τῆς ἐργασίας καὶ τὴν ἐνημέρωση τοῦ ἀναγνώστη.

Γενικά, μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ μελέτη αὐτὴ τοῦ κ. Κ. Βακαλόπουλου παρουσιάζει ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ γενικότερα τῆς Μακεδονίας, κυρίως κατὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1821-1822. Ἡ δὴλωση τοῦ συγγρ. ὅτι τὰ στοιχεῖα αὐτά, μαζὶ καὶ μετὰ ἄλλα, θὰ χρησιμοποιηθοῦν γιὰ μιὰ «συστηματικὴ συνθετικὴ ἐξιστόρηση τῶν γεγονότων τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Χαλκιδικῆς κατὰ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821» δίδει μιὰ ἀπάντηση στὴν ἀπορία μας, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν κάπως πενιχρὴ ἐκμετάλλευσή τῶν πληροφοριῶν ποὺ εἶχε στὴ διάθεσή του. Ἐξ ἄλλου, ὁ βασικὸς στόχος τῆς ἐργασίας ἦταν ἡ συγκέντρωση καὶ παρουσίαση ἀνέκδοτου ἀρχαιολογικοῦ ὕλικου. Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ ἡ ἐργασία καταξιώνεται, παρόλο ποὺ ὁ συγγρ. δὲν σταμάτησε ἐκεῖ. Κυρίως ὁ κ. Β., μὲ τὴν ἐργασία του αὐτὴ, παρέχει πολὺτιμες πληροφορίες καὶ παρακινεῖ γιὰ τὴν περαιτέρω διερεύνηση τοῦ θέματος, πράγμα ποὺ ἀποτελεῖ, ἀσφαλῶς, εὐγενικὴ φιλοδοξία τοῦ κάθε ἐρευνητῆ.

Πανεπιστήμιον Ἰωαννίνων

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΣΙΟΡΟΚΑΣ

Β α σ ἰ λ η Δ η μ η τ ρ ι ἰ δ η, Ἡ Κεντρικὴ καὶ Δυτικὴ Μακεδονία κατὰ τὸν Ἑβλιγιὰ Τσελεμπή (Εἰσαγωγή-Μετάφραση-Σχόλια), Θεσσαλονίκη 1973. Ἔκδοση Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Μακεδονικὴ Βιβλιοθήκη ἀρ. 39, Θεσσαλονίκη 1973, 8ον, σελ. ιη' + 464 + ἓνας χάρτης + 12 πίνακες.

Μεταφράζοντας ὁ κ. Β. Δημητριάδης τὸ 5ο (σ. 553-563, 571-583) καὶ 8ο (σ. 170-188, 730-783) βιβλίον ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Τούρκου περιηγητῆ καὶ συγγραφέα Ἑβλιγιὰ Τσελεμπή, ποὺ εἶναι γνωστὸ μὲ τὸν τίτλο Seyahatnâme («Ταξιδιωτικόν»), προσφέρει σημαντικότερες πληροφορίες, γιὰ τὴν Κεντρικὴ καὶ Δυτικὴ Μακεδονία κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα.

Ὅπως ἀναφέρει καὶ ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας στὸν πρόλογό του, τὸ ἔργο χωρίζεται σὲ δύο μεγάλαις τμήματα: τὴν εἰσαγωγή καὶ τὴ μετάφραση-σχόλια.

Ἡ εἰσαγωγή ἀποτελεῖται ἀπὸ 12 κεφάλαια καὶ ἓνα ἐπίμετρο. Σ' αὐτὴ ἐξετάζονται κυρίως μερικὰ γενικότερα θέματα ποὺ πηγάζουν ἀπὸ τὸ σχετικὸ μὲ τὴ Μακεδονία κείμενο τοῦ Ἑβλιγιὰ.

Στὸ πρῶτο κεφάλαιον παρουσιάζεται ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Ἑβλιγιὰ Τσελεμπή, παρ' ὅτι ἔχουν γραφῆ ἀρκετὲς μελέτες γιὰ τὸ ἴδιο θέμα. Ἡ ἐπανάληψη κρίνεται ἀναγκαίη γιὰ νὰ κατατοπιστῇ περισσότερο ὁ ἀναγνώστης στὴν κατοπινὴ μελέτη τῆς ἐργασίας, ἀφοῦ γνωρίσῃ τὶς διαθέσεις καὶ τὴν ἀξιοπιστία τοῦ πολυταξιδεμένου Τούρκου περιηγητῆ συνολικὰ στὸ δεκάτομο ἔργο του.

Τὸ δεύτερο κεφάλαιον ἀναφέρεται στὰ χειρόγραφα τοῦ «Ταξιδιωτικοῦ» ποὺ σώζονται μέχρι σήμερα καθὼς καὶ στὶς ἐκδόσεις τους. Ἐπίσης ἀπαριθμοῦνται ὅλες οἱ ἑλληνικὲς μεταφράσεις τῶν τμημάτων τοῦ Seyahatnâme ποὺ ἀφοροῦν στὸν ἑλληνικὸ χῶρο, ὅπως τὴν

Ἀθήνα, Δυτική καὶ Ἀνατολική Θράκη, Εὐβοία, Ἡπειρο, Σέρβια, Ἀνατολική καὶ Κεντρική Μακεδονία, Κρήτη καὶ Στερεὰ Ἑλλάδα.

Στὸ τρίτο κεφάλαιο ἐξετάζεται τὸ πρόβλημα τῶν πηγῶν τοῦ Ἑβλιγιά καὶ πολὺ σωστά ὁ κ. Δημητριάδης ἀποφαίνεται ὅτι ὁ Τοῦρκος περιηγητὴς εἰδικὰ γιὰ τὰ τμήματα ποῦ ἀναφέρονται στὴ Μακεδονία, ἀντλήσε τίς πληροφορίες του κυρίως ἀπὸ προσωπικὲς του παρατηρήσεις καὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν τόπων, ποῦ ἐπισκέφθηκε καὶ περιέγραψε.

Οἱ ὀνομασίες τῶν πόλεων ἀποτελοῦν τὸ τέταρτο κεφάλαιο τῆς εἰσαγωγῆς. Τὴν προέλευση τοῦ ὀνόματος κάθε πόλης ὁ Ἑβλιγιά προσπαθεῖ νὰ ἐξηγήσῃ εἴτε «ἱστορικά» φθάνοντας μέχρι τίς παραδόσεις τῆς ἐποχῆς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, εἴτε «γλωσσολογικά» μὲ ἀφελὴ παρετυμολογία ποῦ ἄκουσε ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως ποῦ κάθε φορά ἀναφέρεται.

Στὸ πέμπτο κεφάλαιο ἀξιολογοῦνται οἱ πληροφορίες τοῦ Ἑβλιγιά γιὰ τίς τουρκικὲς κατακτήσεις τῶν πόλεων τῆς Μακεδονίας. Οἱ πληροφορίες αὐτὲς διακρίνονται σὲ ἄμεσες καὶ ἑμμέσες. Οἱ ἄμεσες, χωρὶς τεκμηρίωση καὶ σωστὴ ἀναφορά στὶς πηγὲς ἀπ' ὅπου ἀντλούνται, δὲν προσφέρουν τίποτε τὸ θετικὸ καὶ πρέπει ν' ἀντιμετωπίζονται μὲ μεγάλη ἐπιφυλακτικότητα. Οἱ ἑμμέσες, ποῦ προέρχονται ἀπὸ τὴν περιγραφὴν τῶν μνημείων τῶν πόλεων τῆς Μακεδονίας, παρουσιάζουν πιὸ πλούσια καὶ συγκεκριμένα στοιχεῖα γιὰ τὴν ἀκριβὴ χρονολόγησιν τῶν γεγονότων τοῦ παραπάνω κεφαλαίου. Κι αὐτὲς ὅμως πρέπει νὰ ἐλέγχονται καὶ νὰ συμπληρῶνται μὲ τὴ διασταύρωση σχετικῶν μὲ τὸ θέμα πηγῶν.

Τὸ ἕκτο κεφάλαιο μᾶς πληροφορεῖ γιὰ τὴ διοικητικὴ διαίρεση τῆς Μακεδονίας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ὁ Ἑβλιγιά δὲν ἀπλώνεται στὸ θέμα μὲ μεγάλη σαφήνεια, παρέχει ὅμως ἄρκετά στοιχεῖα τὰ ὁποῖα μαζὶ μ' ἐκεῖνα ποῦ προσφέρει ὁ συγγραφέας ἀποδεικνύουν ὅτι οἱ πόλεις τῆς Μακεδονίας βρίσκονταν τότε κάτω ἀπὸ ἰδιαίτερο καθεστῶς καὶ ἀπολάμβαναν ἰδιαίτερη μεταχείριση.

Στὸ ἕβδομο κεφάλαιο ἀναπτύσσεται τὸ τουρκικὸ σύστημα τῆς τοπικῆς διοικήσεως τῶν πόλεων τῆς Μακεδονίας, ποῦ οἱ γενικὲς ἀρχές του δὲν διαφέρουν σὲ μεγάλο βαθμὸ ἀπὸ τὸ σύστημα τῆς κεντρικῆς διοικήσεως τῆς αὐτοκρατορίας. Περιγράφεται δηλαδὴ καὶ ἡ παραπάνω τοπικὴ διοίκηση στὶς ἀρχές τῆς ἰσλαμικῆς θρησκείας καὶ τοῦ ἐξελισσόμενου τουρκικοῦ διοικητικοῦ συστήματος ἢ στὶς ἀρχές τοῦ ἰσλαμικοῦ δικαίου καὶ τῆς κρατικῆς ἐξουσίας. Σύμφωνα μὲ τὰ παραπάνω, ἐκτὸς ἀπὸ τίς πόλεις ποῦ ἦταν ἔδρα σαντζάκ μπέη, ὅπως π.χ. Σκόπια, Ἀχρίδα, στὶς ὑπόλοιπες τὴ διοικητικὴ μηχανὴ ἀντιπροσώπευαν βασικά ὁ καδὴς καὶ ὁ βοεβόδας. Σ' αὐτοὺς προστίθενται ποῦ καὶ ποῦ ὁ ἀρχηγὸς τῶν σπαχίδων καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν γεντισάρων. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ διαχωρισμὸ αὐτὸ τοῦ Ἑβλιγιά ὁ κ. Δημητριάδης ἀναφέρει ὅτι σὲ μικρὲς πόλεις, ὅπως π.χ. ἡ Ρέσνα, τὴ θέση καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ βοεβόδα εἶχε ὁ ζαΐμης. Ἐτεῖ μέσα σ' αὐτὸ τὸν τουρκικὸ ὁλοκληρωτικὸ μηχανισμό ἡ συμμετοχὴ τῶν χριστιανῶν κατοίκων στὴ διοίκηση τοῦ τόπου τους φαίνεται ὅτι εἶναι ἀσήμαντη, κυρίως στὶς πόλεις ποῦ τὸ μουσουλμανικὸ στοιχείο ὑπερίσχυε τοῦ χριστιανικοῦ.

Ὁ πληθυσμὸς καὶ ἡ σύνθεση τῶν πόλεων τῆς Δυτικῆς καὶ Κεντρικῆς Μακεδονίας σκιαγραφοῦνται στὸ ὄγδοο κεφάλαιο. Τὰ δημογραφικὰ στοιχεῖα, ποῦ παρέχονται ἀπὸ τὸν Τοῦρκο περιηγητὴ στὸ παραπάνω κεφάλαιο, παρὰ τὴν τάση τῆς ὑπερβολῆς ποῦ ἐπιδεικνύει ὡς πρὸς τοὺς ἀριθμοὺς τῶν κατοίκων καὶ τὴν ἀδιαφορία ποῦ τὸν χαρακτηρίζει γιὰ τὸ χριστιανικὸ στοιχείο, δὲν παύουν νὰ μᾶς δίνουν σημαντικὲς πληροφορίες γιὰ τὴ σύνθεση καὶ τὴν κατανομὴ τοῦ πληθυσμοῦ στὴν Κεντρικὴ καὶ Δυτικὴ Μακεδονία. Ἐτεῖ εὐκόλα ἐξάγεται τὸ ποσοστὸ ἀναλογίας τοῦ μουσουλμανικοῦ καὶ χριστιανικοῦ στοιχείου στὶς παραπάνω πόλεις καὶ ἀποδεικνύεται ἡ σημαντικὴ παρουσία τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου σὲ πόλεις ποῦ βρίσκονται ἔξω ἀπὸ τὰ σημερινὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδας (Στρούγκα, Ἀχρίδα, Στάροβα).

Στὸ ἕνατο κεφάλαιο συνοψίζονται οἱ γλωσσικὲς παρατηρήσεις τοῦ Ἑβλιγιά γιὰ τοὺς κατοίκους τῶν πόλεων ποῦ ἐπισκέφθηκε. Σ' αὐτὲς διαπιστώνονται οἱ ἐπιδράσεις συνήθως

τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας πάνω στὴν τουρκικὴ μὲ ἀποτέλεσμα τὴ δημιουργία τουρκικῶν ἰδιωμάτων λίγο ἢ πολὺ διαφορετικῶν ἀπὸ τὴ συνηθισμένη τουρκικὴ γλώσσα.

Στὸ δέκατο κεφάλαιο ἀριθμοῦνται τὰ σπουδαιότερα ἐμπορικὰ κέντρα (Σκόπια, Μοναστήρι, Γενιτσά, Βέροια, Στρώμνιτσα, Καστοριά, Ἀχρίδα, Σέρβια) καὶ ἀναφέρονται τὰ κυριότερα γεωργικὰ προϊόντα τῆς Μακεδονίας, ποὺ ἦταν τὸ βαμβάκι, τὸ λινάρι, ὁ καπνὸς, τὰ δημητριακὰ, τὰ σταφύλια καὶ τὸ κρασί. Τονίζεται ἀκόμη ἡ σημαντικὴ ἀνάπτυξη τῆς ὑφαντουργίας καὶ σιροτροφίας καὶ ἡ μεγάλῃ ἐξαγωγή ποὺ γίνονταν σὲ ἀλίπαστα, γοῦνες καὶ βαφές γιὰ ὑφάσματα. Στὸ ἴδιο κεφάλαιο ἀναφέρεται ἐπίσης ὁ σημαντικὸς ρόλος ποὺ ἔπαιζαν στὴν ἐμπορικὴ διακίνηση τῶν παραπάνω προϊόντων, τὰ διάφορα ἐτήσια πανηγύρια ποὺ γίνονταν σὲ ὀρισμένες πόλεις, π.χ. τῆς Ντόλιανης.

Γιὰ τὴν ἀσφάλεια στὴν ὑπαίθρο μᾶς μιλάει ὁ συγγραφέας στὸ ἐνδέκατο κεφάλαιο καὶ σὲ γενικὲς γραμμὲς ἀφήνει νὰ ἐννοήσουμε ὅτι τὰ ταξίδια στὴν Κεντρικὴ καὶ Δυτικὴ Μακεδονία τὰ χρόνια ἐκεῖνα ἦταν πολὺ ἐπικίνδυνα. Ὁ κίνδυνος αὐτὸς προερχόταν ἀπὸ τοὺς ἀντάρτες, τοὺς χαϊντούκους ὅπως τοὺς ὀνομάζει ὁ Ἑβλιγιά, οἱ ὁποῖοι, παρὰ τὶς προσπάθειες τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ὄχι μόνον δὲν σταμάτησαν τὴ δράση τους ἀλλὰ τὴν συνέχισαν καὶ τὴν παρέδωσαν στὰ πρόσωπα τῶν κλεφτῶν καὶ τῶν ἀρματολῶν ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας.

Τὸ δωδέκατο κεφάλαιο προσπαθεῖ νὰ δώσει τὴ λύση στὸ πρόβλημα τῆς ἐθνικότητος καὶ τῆς ἀναγνώρισης τοῦ περιήμου ἡγέτη τοῦ ἐνοπλοῦ ἀνταρτικοῦ σώματος Μπάνο ἢ Πάνο μὲ βάση κυρίως τὶς πληροφορίες τοῦ Τούρκου περιηγητῆ γιὰ τὸ θέμα αὐτό. Ὁ κ. Δημητριάδης πολὺ σωστὰ ταυτίζει τὸν παραπάνω ἀρχηγὸ τοῦ ἀνταρτικοῦ σώματος μὲ τὸν Πάνο Μεινάνη, ἀποδεικνύοντας ταυτόχρονα λαθασμένους τοὺς συλλογισμοὺς τῆς Β. Cvetkova, ποὺ θέλει τὸν Μπάνο ἢ Πάνο Βούλγαρο.

Τέλος ἡ εἰσαγωγὴ κλείνει μὲ τὴν ἐτυμολογία τῆς ὀνομασίας Γενιτσά, ποὺ κατὰ τὸν συγγραφέα προέρχεται ἀπὸ τὴν τουρκικὴ λέξις Yenice καὶ σημαίνει «νέος τόπος».

Ἡ μετὰφραση καὶ τὰ σχόλια ἀποτελοῦν τὸ κύριο σῶμα τῆς μελέτης, ποὺ χωρίζεται σὲ τέσσερα μεγάλα μέρη.

Τὸ α' μέρος περιέχει ἓνα μόνο κεφάλαιο, ὅπου περιγράφονται τὰ Σκόπια ἀπὸ ἄποψη ἱστορικῇ, γλωσσικῇ, οἰκονομικῇ καὶ δημογραφικῇ.

Τὸ β' μέρος ἀποτελεῖται ἀπὸ ὀκτὼ κεφάλαια. Κάθε κεφάλαιο ἀναφέρεται καὶ σὲ μιὰ πόλιν ἢ κομόπολιν (ἐκτὸς ἀπὸ τὸ 5ο ποὺ δηλώνει τὰ χωριά τοῦ καζά τῆς Καστοριάς καὶ τὸ 6ο ποὺ περιγράφει τὸν τεκέ τοῦ Μεμὴ μπέη Σουλτάν Μπαμπά) δίνοντας τὴν ἱστορικὴ προέλευση, τὸ διοικητικὸ καθεστῶς, τὰ σπουδαιότερα γεωργικὰ καὶ βιοτεχνικὰ προϊόντα, τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορίου, τὰ σημαντικότερα τουρκικὰ μνημεῖα, τὶς φυσικὲς ὁμορφιὲς καὶ τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς κάθε μιᾶς. Οἱ πόλεις αὐτὲς εἶναι μὲ τὴ σειρά οἱ ἑξῆς: Περλεπές, Μοναστήρι, Φλώρινα, Καστοριά, Σαρί-Γκιόλ καὶ Σέρβια.

Τὸ γ' μέρος περιλαμβάνει τέσσερα κεφάλαια. Στὸ 1ο κεφάλαιο ὁ Ἑβλιγιά περιγράφει τὰ Γενιτσά, στὸ 2ο τὴν Ἑδεσσα, στὸ 3ο τὴ Νάουσα καὶ τὸ 4ο τὴ Βέροια, ἀκολουθώντας τὸν ἴδιο τρόπο παρουσίας ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω.

Τὸ δ' μέρος ἀπαιτίζεται ἀπὸ 16 κεφάλαια. Τὸ 1ο κεφάλαιο δηλώνει τοὺς σταθμούς τοῦ Τούρκου περιηγητῆ πηγαίνοντας γιὰ τὴν Ἀχρίδα. Τὸ 2ο κεφάλαιο περιγράφει τὸ κάστρο τῆς Στρούγκας, τὸ 3ο τὴν Ἀχρίδα, τὸ 4ο τὴ θερινὴ βοσκὴ τοῦ Οὐστόκ, τὸ 5ο τὴ Ρέσνα, τὸ 6ο τὸ Πόγραδετς, τὸ 7ο τὴ Στάροβα, τὸ 8ο τὴν Πρέσπα, τὸ 9ο τὸ Ράντοβιτς, τὸ 10 τὸ Τίκβες, τὸ 11 τὸ Βαλάντοβο, τὸ 12 τὴ Στρώμνιτσα, τὸ 13 τὸν τόπο καὶ τὸν τρόπο τοῦ πανηγυριοῦ τῆς Ντόλιανης, τὸ 14 τὸ Πετρίτσι, τὸ 15 τὸ Μελένικο καὶ τὸ 16 τὴ Βέτρινα.

Τέλος ἀκολουθεῖ ἓνα ξεχωριστὸ κεφάλαιο, στὸ ὁποῖο σχολιάζονται μὲ συντομία οἱ κυριότεροι τουρκικοὶ διοικητικοί, γεωγραφικοὶ καὶ πολιτιστικοὶ ὅροι γιὰ μεγαλύτερη διευκλίνηση τοῦ ἀναγνώστη.

Γενικά ἡ μελέτη, ποὺ συμπληρώνεται μὲ 10 σελίδες βιβλιογραφίας, εὐρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων, ἓνα χάρτη καὶ 12 πίνακες, ἀποτελεῖ ἀξιόλογη συμβολὴ στὴ γνῶση τῆς τοπικῆς ἱστορίας τῆς Μακεδονίας γιὰ μιὰ χρονικὴ περίοδο, ποὺ οἱ πληροφορίες εἶναι σχετικὰ λίγες.

Πανεπιστήμιον Ἰωαννίνων

Γ. Π. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Χρυσάνθης Μαυροπούλου-Τσιούμη, Οἱ τοιχογραφίες τοῦ 13ου αἰῶνα στὴν Κουμπελίδικη τῆς Καστοριάς. Ἔκδ. Κέντρου Βυζαντινῶν Ἑρευνῶν, Θεσσαλονίκη 1973. (Διατριβὴ ἐπὶ διδακτορίᾳ ὑποβληθεῖσα εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης), σελ. 117.

Ἡ Καστοριά εἶναι ἓνας βυζαντινὸς καλλιτεχνικὸς θησαυρὸς ἀδαπάνητος. Μετὰ τὸ ἔργο τοῦ Σ. Πελεκανίδου (Καστοριά, I. Βυζαντινὰ τοιχογραφία. Πίνακες, Θεσσαλονίκη 1953) καὶ τὶς μελέτες τοῦ Ἀ. Ὀρλάνδου (Τὰ Βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς Καστοριάς, ABME, 4(1938), τοῦ Ν. Μουτσόπουλου (Esquisse de l'histoire des remparts de Kastoria, H' Ἐπιστημονικὴ Σύνοδος I.B.I. Πεπραγμένα, Ἀθῆναι 1968, σ. 71-83) καὶ τοῦ Μ. Χατζηδάκη (Ἡ χρονολόγησι μιᾶς εἰκόνας ἀπὸ τὴν Καστοριά, ΔΧΑΕ, περ. Δ', 5 (1969) σ. 303-307) ἔρχεται ἡ διδακτορικὴ διατριβὴ τῆς Χρυσάνθης Μαυροπούλου-Τσιούμη νὰ φωτίσῃ ἓνα ἀκόμη μνημεῖο καὶ μάλιστα τὸ πιδ γνωστὸ στὸ εὐρύτερο κοινὸ χάρις στὸν περίκομπο τροῦλλο του.

Στὶς 117 σελίδες τοῦ κειμένου γίνεται ἀρχικὰ—μετὰ τὴ βιβλιογραφία (σ. 11-19)—ἀρχιτεκτονικὴ παρουσίασις τοῦ μνημείου (σ. 27-29). Ἀκολουθεῖ ἡ διάταξι καὶ ὁ βαθμὸς διατηρήσεως τῶν τοιχογραφιῶν (Τροῦλλος, Ἱερὸ, Κύριος Ναός, Ἑσωνάρθηκας, Ἐξωνάρθηκας, Ἐξωτερικὸς ὀδικὸς τοῖχος, σ. 30-43) καὶ κατόπιν περιγράφονται οἱ τοιχογραφίες καὶ ἀναλύεται ὁ εἰκονογραφικὸς κύκλος πρῶτα τοῦ κυρίου Ναοῦ (Συνθέσεις-Μεμονωμένες μορφές, σ. 44-72) καὶ ὕστερα τοῦ Ἑσωνάρθηκα (Συνθέσεις-Μεμονωμένες μορφές, σ. 73-91).

Ἡ συγγραφεὺς στὴ συνέχεια μελετᾷ, συγκρίνει, ἀναλύει τεχνολογικὰ (σ. 92-105) καὶ ἀξιολογεῖ χρωματικὰ τὶς τοιχογραφίες τοῦ 13ου αἰῶνα (σ. 106-108), ποὺ καλύπτουν καὶ τὸ μεγαλύτερο εἰκονογραφικὸ πρόγραμμα τῆς Κουμπελίδικης. Διερευνᾷ τὸ πρόβλημα τοῦ ζωγράφου καὶ τοῦ συνεργείου του καὶ τοποθετεῖ τὴν προέλευσιν του στὸ Μακεδονικὸ χῶρον (σ. 109-113). Τέλος χρονολογεῖ τὶς τοιχογραφίες καὶ τὶς κατατάσσει αἰσθητικὰ ἀνάμεσα στὴ ζωγραφικὴ τοῦ 13ου αἰῶνα (σ. 114-117).

Ἡ μελέτη ἐπαναλαμβάνει στὸ σχ. 1 τὴν κάτοψη καὶ τομὴ τῆς Κουμπελίδικης κατὰ τὸν Ἀ. Ὀρλάνδο καὶ σὲ ἑννέα ἀναπτύγματα σημειώνει μὲ ἀκρίβεια τὶς θέσεις τῶν 59 συνθέσεων καὶ τῶν μεμονωμένων μορφῶν. Τὸ βιβλίον κοσμεῖται μὲ 2 μαυροασπρὺς πίνακες.

Ὁ ἀδικοῦσε καινὴς τῇ μελέτῃ ἄν δὲν σημειῶνε τὴν αὐστηρὴ ἐπιστημονικὴ μέθοδο μὲ τὴν ὁποία παρουσιάζεται ζωγραφικὰ τὸ μνημεῖο. Διακρίνεται καθαρὰ ἡ κοπιώτικὴ ἐργασία ποὺ ἔγινε ἐπὶ τόπου καὶ ἡ συστηματικὴ ἀναζήτησις μέσα στὶς βιβλιοθῆκες βιβλίων μὲ παρόμοια παραδείγματα, γιὰ τὴν ἀνεύρεσιν τῶν παραλλήλων ἐκείνων στοιχείων, ποὺ ἐπέτρεψαν τὴν ἐνσωμάτωσιν τῆς Κουμπελίδικης—χρονικὰ καὶ τεχνολογικὰ—στὰ Μακεδονικὰ μνημεῖα τοῦ 13ου αἰ. Οἱ ἀρετὲς τοῦ βιβλίου εἶναι πολλὰς καὶ οἱ γνώσεις τῆς συγγραφέως γύρω ἀπὸ τὰ βυζαντινὰ μνημεῖα τοῦ Μακεδονικοῦ χώρου σημαντικῆς. Ἄν σημειώνομεν ἐδῶ μερικεὶς παρατηρήσεις, δὲν τὸ κάνομε γιὰ νὰ ὑπογραμμίσουμε ἀδυναμίες τοῦ ἔργου, ἀλλὰ γιὰ νὰ προσεγγίσουμε περισσύτερον τὴν ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια, ποὺ παραμένει πάντοτε κύριος στόχος τῆς ἔρευνας.

Μεθοδολογικά: 1. Στὴ σ. 25 σημ. 9 σημειώνονται ὅσοι ἔρευνηται κατὰ καιροὺς ἀσχολήθηκαν μὲ τὴν Κουμπελίδικη καὶ ἀναφέρεται ἡ χρονολόγησις ποὺ ὁ καθένας πρό-